

SKATINIMO TRUKMĖ

P. BIKULČIENĖ

I. Įvadinės pastabos

Daugelis kalbininkų pripažįsta, kad intonacija susideda iš kelių požymių¹, kuriems priklauso ir tarimo trukmė. Tarimo trukmė charakterizuoja ne tik frazės intonaciją, bet gali būti fonologinis ilgųjų ir trumpųjų balsių, žodžio ar loginio kirčio sudaromasis požymis² ir kt. Tarimo trukmė yra svarbus intonacijos požymis, kuris parodo tam tikrą jos pobūdį.

Literatūroje galima rasti teiginių, kad tarimo trukmė nepriklausanti prie pirminių intonacijos požymių, nors intonacija ir suprantama kaip kompleksinis reiškiny. „Laikas – ne intonacijos požymis. Laikas ir erdvė, kaip žinoma, sudaro tik būtinas sąlygas materijai judėti“³.

Prieštaravimas, sprendžiant tarimo trukmės funkcijas, verčia tyrinėti, ar tarimo trukmė priskirtina prie reikšmingų intonacijos požymių apylamai. Tad svarbu išaiškinti,

¹ Kalbotyroje nėra vieningos nuomonės, kas sudaro intonaciją. Vieni kalbininkai pripažįsta, kad intonacija yra sudėtingas reiškiny, susidedas iš daugelio požymių: pagrindinio tono, tempo, tembro, intensyvumo, ritmo. Tuo tarpu kiti kalbininkai prie intonacijos priskiria tik melodiją, kurios pagrindinis vienetas yra tonema, žr.: T. M. Николаева, О соотношении сегментных указателей и суперсегментных языковых средствах, „Вопросы языкознания“, № 6, М., 1968, p. 49–56; О. Е. Ахманова, Э. А. Афанов, М. В. Давыдов, К вопросу о сущности и метаязыке синтаксической фонетики, „Исследования по фонологии“, М., 1966, p., 217.

² Tarimo trukmė atlieka daug funkcijų. žr.: A. Pakerys, Lietuvių kalbos dvibalsių au, ai, ei akustiniai požymiai (Eksperimentinis fonetinis tyrinėjimas). Filol. m. kand. disert., V., 1968, p. 167; A. Pakerys, T. Плакунова, Я. Урбелене, Относительная длительность гласных литовского языка, „Kalbos garsai ir intonacija“, V., 1970, p. 30–55; П. К. Ваараск, Тонические средства речи, Таллин, 1964, p. 31; М. Г. Кравченко, Соотношение длительности различных компонентов предложения и его роль в определении синтаксических и логических связей, „Ус. зап. ЛГУ“, № 237, вып. 4, Л., 1960, p. 103–122; А. П. Блохина, К вопросу о методах исследования интонации (метод фонетрии). Материалы коллоквиума по экспериментальной фонетике и психологии речи, М., 1966, p. 23–37; С. Эли ёшюте, О выражении одного из условий общения в интонации речевых побуждений, „Eksperimentinis fonetiko ir kalbos psichologijos koliaokviumo medžiaga“, III, V., 1968, p. 21–29; Н. С. Трубецкой, Основы фонологии, М., 1960, p. 230; А. В. Бондаренко, Осциллографический анализ речи. Изд. Л. у-та, 1965, p. 40; Л. К. Цеплитис, Измерение речевой интонации, „Изв. Латв. ССР“, № 3 (236), Рига, 1967, p. 45.

³ А. А. Гарнцева, К вопросу о методах и приемах экспериментального исследования речевой интонации, „Уч. зап. МГУ“, № 282, М., 1968, p. 10.

ar tarimo trukmė gali būti skatinamosios intonacijos reikšmingas, arba relevantinis, požymis, ar ji laikytina rimto dėmesio vertu tyrinėjimo objektu.

Kaip žinom, kalbinis signalas, kuriuo pasakomas skatinimas, gali susidėti iš kelių sintagmų arba iš kelių vienos sintagmos skiemenų, kurių tarimo trukmė yra skirtinga⁴. Būdami nevienodos trukmės, įvairūs vienos sintagmos skiemenys gali atlikti skirtingas funkcijas, todėl būtina išaiškinti, ar visų skiemenų trukmė yra reikšminga skatinamajai intonacijai.

Paprastai intonacijos tyrinėtojai visą dėmesį sukaupia į kirčiuotų skiemenų supersegmentinius požymius, manydami, kad intonaciją labiausiai charakterizuoja tik kirčiuotų skiemenų pagrindinis tonas, trukmė, intensyvumas ar energija⁵. Tokie tyrinėtojai remiasi psichologine-lingvistine literatūra, kur teigiama, kad ne visi skiemenys perduoda supersegmentinio valdymo komandą, arba frazės intonaciją⁶. Kirčiuoti ir pokirtiniai skiemenys, be segmentinio valdymo, visuomet perduoda supersegmentinio valdymo komandą, arba frazės intonaciją, kuri pradėdama tarti kartu su kirčiuotų skiemenų sudaromaisiais garsais (balsiais). Prieškirtiniai skiemenys frazės intonacijos neparodą, intonacijai jie esą nereikšmingi.

Šiek tiek kitokie tyrimo duomenys gauti, tiriant valios išraiškos intonaciją⁷, kuriai nustatyti reikšmingi ne tik kirčiuotų ir pokirtinių, bet ir prieškirtinių segmentų intonaciniai požymiai. Skirtingos nuomonės, kurių skiemenų prosodiniai požymiai yra reikšmingi frazės intonacijai, kelia susidomėjimą ištyrinėti reikšmingus skatinimo trukmės požymius, kuriuos gali sudaryti prieškirtiniai, kirčiuoti ir pokirtiniai skiemenys arba tik kai kurie iš jų. Taigi keliamas dar ir kitas klausimas: ar visų skiemenų prosodiniai požymiai rodo frazės intonaciją?

Abu šie klausimai gali būti išanalizuoti eksperimentiniais metodais.

II. Medžiaga ir metodika

Skatinamosios intonacijos tarimo trukmės reikšmingumui nustatyti į eksperimentą įtrauktos dažnesnės skatinamosios reikšmės, kuriomis kalbantysis pasako savo norą, kad pašnekovas atliktų skatinamąjį veiksma. Iš grožinės ir mokslinės literatūros buvo

⁴ Kai kurie kalbininkai pripažįsta, kad kirčiuotas skienuo turi didesnę tarinio trukmę, negu nekirčiuotas, žr. T. H. Николаева, Интонация сложного предложения в славянских языках, М., 1969, p. 70.

⁵ Apie intonacijos charakterį, kuris nustatytas iš paskutinės sintagmos kirčiuotų skiemenų vienetų, žr. Г. Г. Егоров, О функциональном характере интонации, „Вестник МГУ, Филология“, № 5, 1968, p. 59–61.

⁶ Skatinamajai intonacijai gali būti reikšmingi ne visų skiemenų prosodiniai požymiai, žr. И. А. Зимняя, Проблема управления речевой интонации, НИПН, сб. 6, 1966, p. 81.

⁷ Жр. С. Элиёшюте, К вопросу об управлении речевой интонации, „Kalbos garsai ir intonacija“, V., 1970, p. 170–175.

nustatytos tokios skatinamosios reikšmės: atkaklus prašymas, draudimas, grasinimas, įkalbinėjimas, instrukcija, įspėjimas, įsakymas, komanda, kvietimas, leidimas, liepimas, maldavimas, nurodymas, pageidavimas, pamokymas, pasiūlymas, patvarkymas, perspėjimas, prašymas, priekaištas, raginimas, reikalavimas, rekomendacija, šauksmas ir šūkis.

Eksperimentui su šiomis skatinamosiomis reikšmėmis sudaryti specialūs kontekstai-situacijos, remiantis grožine literatūra. Skatinamasis sakiny susideda iš kalbinio signalo, turinčio vieną žodį: vardažodžius – *kepūrę, kapeiką*; veiksmažodžių liepiamąją nuosaką – *pasakyk, parodyk*; bendratį – *nuvesti, rašyti*, būsimąjį laiką – *pasakysi, parodysi*; tariamąją nuosaką – *rašytum, pasakytum*. Tokie sakiniai iš vieno žodžio patogūs eksperimentui: jais galima išreikšti baigtą mintį ir visą skatinamąją jėgą, visas kalbančiojo valios pastangas sutelkti į vieną žodį, tinkamą įvairiems valios atspalviams išreikšti. Taigi eksperimentui parinktų skatinamųjų sakinių gramatinės išraiškos priemonės yra skirtingos, o skatinamosios reikšmės tos pačios.

Tiriamieji sakiniai turi 3 ir 4 skiemenis: prieškirtinius, kirčiuotus ir pokirtinius. Kirčiuotas skiemuo yra daugiausia žodžio viduryje.

Kontekstai-situacijos buvo taip sudaryti, kad būtų aišku, kas kalba, kam kalba, koks kalbos tikslas⁶. Tokie kontekstai-situacijos sudaryti kiekvienam žodžiui, kad leksiškai ir semantiškai situacija būtų gyvenimiška, santykiai tarp komunikacijos proceso narių aiškūs. Be to, kiekvienas sakiny turi ir po vieną konstatuojamojo pobūdžio situaciją.

Sudarytas situacijas-kontekstus intonavo du diktoriai, didelio sceninio meistriskumo aktoriai (vyras ir moteris, amžius – 35–38 metai). Abu diktoriai ne kartą skaitė tekstus plokštelių įrašams, eksperimentiniams fonetiniams tyrinėjimams. Tų aktorių gimtoji tarmė nedaugiskiriasi nuo literatūrinės kalbos (akt. R. U. kilęs iš Kapuko raj., dikt. J. J. – iš Prienu raj.).

Prieš įrašą aktoriai buvo supažindinti su kontekstais-situacijomis, paaiškinta, kad situacija jie turi perskaityti raiškiai, atspindėti tuos santykius tarp kalbančiojo ir pašnekovo, kurie užfiksuoti situacijoje. Aktoriams buvo leidžiama situaciją perskaityti keletą kartų, jeigu, jų nuomone, pirmą kartą bus perskaityta netinkamai.

Įrašas darytas plokštelių studijoje magnetofonu MFZ–28–A. Tuoju po įrašo, dalyvaujant diktoriais, eksperimentatoriui ir keliems dėstytojams, įrašai buvo įvertinti, kai kurios situacijos perskaitytos dar kartą. Po pirminės perklausos įrašas buvo karpomas. Iš konteksto iškirpti skatinamieji sakiniai sumontuoti į atskirą juostą, kuri perrašyta taip, kad kiekvienas sakiny kartotųsi po 3 kartus su 3 s tarpu. Ta juosta nufilmuota ir gautos oscilogramos.

⁶ Iš konteksto turi išryškėti intonacijos tipas: В. А. Артемьев, Курс лекций по психологии, М., 1958, p. 146.

Iš oscilogramų buvo matuojama atskirų garsų tarimo trukmė milisekundėmis, bet tolimesniam tyrinėjimui parinkti tik skiemens sudaromieji garsai – balsiai ir dvibalsiai. Priebalsių tarimo trukmę sunkiau tiksliai apibrėžti (ypač tuo atveju, kai priebalsis stovi žodžio pradžioje). Be to, manoma, kad priebalsio tarimo trukmė yra ribota, priebalsis negali būti ilgesnis už tam tikrus dydžius⁹. Tuo tarpu balsio ir dvibalsio trukmė nėra pastovi, ji gali kisti nuo kirčio ar frazinės intonacijos įtakos ir pailgėti be jokių apribojimų.

Iš oscilogramų skaičiuojant fonetinę garsų trukmę, kyla neaiškumų, kur prasideda ir baigiasi tiriamasis garsas, nes kalbos signalas nėra diskretiškas¹⁰. Priebalsio požymiai dažnai būna užfiksuoti ir kituose garsuose, todėl išmatuota priebalsio trukmė dar nepasako tikrojo garso trukmės, nes prie priebalsio priklauso ir gretimo garso dalis¹¹. Dėl šių priežasčių į priebalsių tarimo trukmę buvo kreipiamas žymiai mažesnis dėmesys, negu į balsių ar kitų skiemens sudaromųjų garsų trukmę. Kalbant apie tarimo trukmę, operuojama tik skiemenų sudaromųjų garsų tarimo trukme, kurios tyrinėjami įvairūs santykiai:

1. Santykinė prieškirtinių skiemenų sudaromųjų garsų trukmė.
2. Santykinė kirčiuotų skiemenų sudaromųjų garsų trukmė.
3. Santykinė pokirtinių skiemenų sudaromųjų garsų trukmė.
4. Kirčiuotų skiemenų santykinės trukmės santykiai su prieškirtinių ir pokirtinių skiemenų trukme.
5. Pokirtinių skiemenų santykinės trukmės santykis su prieškirtinių skiemenų trukme.
6. Absoliutinė visų skiemens sudaromųjų garsų trukmė.

Santykinė skiemens sudaromųjų garsų trukmė nustatyta, lyginant kiekvieną skatinamąją intonaciją pasakytą kalbinį signalą su tuo pačiu signalu, pasakytu konstatuojamąją intonacija, kuri yra neutrali valios ir emocijų raiškos atžvilgiu ir laikoma visų skatinamųjų intonacijų lyginimo etalonu. Santykinė skiemens sudaromųjų garsų trukmė nustatyta pagal formulę: $x = \frac{x_1}{x_2}$, kur x_1 – skatinamoji intonacija, x_2 – konstatuojamoji intonacija.

Gauti eksperimento duomenys parodė, kad kiekvienas net ir ta pačia skatinamąją intonacija pasakytas kalbinis signalas nesutampa savo trukme su kitais: kiekvienas garsas turi daug variacijų, todėl ir intonacinės struktūros būna be galo įvairios¹². Dėl gautų duomenų vidurkių įvairumo negalima tiksliai nustatyti, ar iš tikrųjų įvairios skatinamosios struktūros turi skirtingą santykinę tarimo trukmę, ar jos savo tarimo

⁹ Речь, артикуляция и восприятие, М., 1965, р. 94–95.

¹⁰ Г. Фант, Акустическая теория речеобразования, М., 1964, 35.

¹¹ Н. И. Дукельский, Принципы сегментации речевого потока, М. – Л., 1962, р. 21.

¹² Apie intonacijų struktūrų įvairumą žr.: О. Г. Козьмин, О свободном варьировании интонационных структур, „Уч. зап. ИМПЛИЯ“, 1966, т. 35, р. 112–116.

trukmė reikšmingai skiriasi. Būtina spręsti problemą, ar gauti tarimo trukmės vidurkiai iš tikrųjų atspindi realiai egzistuojančių skatinimo porūšių trukmę, nes tie vidurkiai iš principo gali būti atsitiktiniai ir todėl gali nerodyti skirtumo tarp skatinimo porūšių. Todėl vidurkiai reikalauja gilesnio statistinio įvertinimo. Kitaip tariant, reikia pasitelkti matematinius metodus ir nustatyti, ar tyrinėjamų intonemų tarimo trukmės vidurkiai priklauso tai pačiai ar skirtingai generalinei aibei. Skirtumui tarp reiškinų įvertinti naudojamas vieno faktoriaus dispersinės analizės metodas¹³.

Formuluojame vad. nulinę hipotezę (H_0), t. y. tarimo trukmė nėra reikšmingas intonacijos požymis. Ši hipotezė sprendžiama, skaičiuojant visų į eksperimentą įtrauktų intonogramų trukmės dispersijų santykį ($F_{A/Z}$) kiekvienam požymiui atskirai, kai $n = \text{nuo } 1 \text{ iki } 26$.

Antroji hipotezė tokia: tarimo trukmės vidurkių skirtumas neatspindi realiai egzistuojančių skatinimo porūšių skirtumo, t. y. nerodo skirtumo tarp skatinamosios intonacijos struktūrų.

Antroji hipotezė susijusi su atskirų skatinimo porūšių trukmės dispersijų reikšmingu ar nereikšmingu skirtumu, priešpastatant po du skatinimo porūšius (pvz., prašymas priešpastatomas komandai, maldavimui, įkalbinėjimui, įsakymui, patarimui, reikalavimui, pasiūlymui, šūkiui ir t. t.). Tokiu priešpastatymo būdu galima išaiškinti, kuris skiemuo perduoda frazės intonaciją, kuris skiemuo yra susijęs su supersegmentinio valdymo komanda. Intonacinės struktūros, kaip ir fonemos, viena nuo kitos skiriasi negausiu požymių kiekiu, todėl reikia surasti reikšmingų opozicijų, kurias pripažino auditoriai¹⁴, skiriamuosius akustinius fizinius požymius.

Šių hipotezių (H_0) nebus pagrindo atmesti, jeigu eksperimento metu gauti duomenys bus mažesni už Fišerio kriterijų ($F_{\alpha} 0,05$), t. y. $F_{A/Z} < F_{\alpha} 0,05 = 5\%$. Ir priešingai, abi hipotezes bus pagrindo atmesti, jeigu eksperimento metu gauti dispersijų santykiai dideli, t. y. $F_{A/Z} > F_{\alpha} 0,05 = 5\%$.

Darbe naudojamos šios vieno faktoriaus dispersinės analizės formulės:

$F_{A/Z} = \frac{S_A^2}{S_Z^2}$, kur 1) S_A^2 – skatinimo trukmės dispersija, surasta pagal formulę:

$$s_A^2 = \frac{S_A}{f_Z};$$

2) S_Z^2 – atsitiktinių reikšmių dispersija, kuri skaičiuojama pagal formulę:

$$s_Z^2 = \frac{S_Z}{f_Z};$$

¹³ Statistiniai metodai aprašyti knygoje В. Ю. Урбах, Биометрические методы, М., 1960, 173–217.

¹⁴ Žr. P. Bikulčienė, Skatinamosios intonacijos suvokimas, „Kalbos garsai ir intonacija“, V., 1970, p. 130–146.

3) f_Z ir f_A – faktorių A ir Z laisvės laipsnių skaičiai, kurie gauti iš formulių:

$$f_A = n_A - 1; \text{ b) } f_Z = \sum_{a=1}^{n_A} n_a - n_A.$$

Binarinės dispersinės¹⁵ analizės rezultatai pateikiami lentelėse, kuriose kiekvienas skatinimo porūšis yra priešpastatytas kitiems porūšiams. Dispersijų reikšmingą santykį $F_{A/Z} > F_{\alpha} 0,05$ žymi pliusas, o nereikšmingas santykis, kurį parodo $F_{A/Z} < F_{\alpha} 0,05$, pažymėtas minusu.

III. Rezultatai

Prieškirtinių skiemenų santykinė tarimo trukmė yra nevienoda, kai lyginate įvairių skatinimo porūšių trukmės vidurkius su konstatavimu. Dispersinės analizės rezultatai rodo, kad prieškirtinių skiemenų trukmė yra reikšmingas skatinamosios intonacijos požymis. Prieškirtinių skiemenų tarimo trukmė gali rodyti skatinamosios intonacijos charakterį, todėl turi būti priskirta prie reikšmingų intonacijos požymių.

Skatinimo porūšių prieškirtinių skiemenų tarimo trukmės binarinė dispersinė analizė rodo, kad kai kurios skatinamosios intonacijos prieškirtinių skiemenų tarimo trukmė reikšmingai skiriasi, t. y. dvi intonacinės struktūros priklauso skirtingai generalinei aibei ir negali būti sutapatintos. Prieškirtinių skiemenų tarimo trukmė yra reikšminga ne visiems binariškai priešpastatytiems skatinimo porūšiams, ne visi porūšiai sudaro reikšmingas to požymio opozicijas. Reikšmingų opozicijų rasta tik 90, nors dispersinei analizei buvo pateikta 325 intonacinės poros. Prieškirtinių skiemenų santykinė tarimo trukmė yra reikšminga kai kuriems skatinimo porūšiams, kurie priešpastatyti skiriasi savo didele ir maža tarimo trukme. Grasinimas, išpėjimas, maldavimas, įkalbinėjimas, perspėjimas, atkaklus prašymas, pageidavimas, prašymas, turėdami didesnę prieškirtinių skiemenų santykinę tarimo trukmę, reikšmingai skiriasi nuo kai kurių skatinimo porūšių, kurių tarimo trukmė yra mažesnė, būtent: nuo įsakymo, komandos, patarimo, liepimo, pasiūlymo, raginimo, instrukcijos ir kt. Kiekvieną reikšmingą opoziciją rodo lentelė Nr. 1. Pliusas langelyje rodo, kad du skatinimo porūšiai reikšmingai skiriasi prieškirtinių skiemenų santykinę tarimo trukme.

Kirčiuotų skiemenų santykinė tarimo trukmė, lyginant su konstatavimu, yra nevienoda: vienų skatinimo porūšių ji šiek tiek didesnė, o kitų – mažesnė.

Skatinimo visų porūšių kirčiuotų skiemenų santykinės trukmės dispersinė analizė parodė, kad skatinamajai intonacijai šis požymis yra reikšmingas, jis suteikia daug informacijos apie skatinimo charakterį.

Konkrečius skatinimo porūšius, kurie reikšmingai skiriasi kirčiuotų skiemenų santykinę trukmę, irgi padėjo nustatyti binarinė dispersinė analizė.

¹⁵ Dispersinė analizė, kuri buvo atlikta, priešpastatant po du skatinimo porūšius, vadinama binarine.

Lentelė Nr. 1

Prieškirtnių skiemų santykinės tarimo trukmės dispersinė analizė

	Atkak. prašymas	Įkalbinėjimas	Maldavimas	Pageidavimas	Prašymas	Priekaištas	Šauksmas	Draudimas	Grasinimas	Išpėjimas	Įsakymas	Komanda	Liepimas	Nurodymas	Patvarkymas	Perspėjimas	Reikalavimas	Instrukcija	Kvietimas	Leidimas	Pamokymas	Pasiūlymas	Patarimas	Raginimas	Rekomendacija	Šūkis
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
1. Atkak. prašymas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-
2. Įkalbinėjimas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	+	+	+	-
3. Maldavimas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-
4. Pageidavimas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-
5. Prašymas	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
6. Priekaištas	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	+	-	-	-	+	+	+	+	+	-
7. Šauksmas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-
8. Draudimas	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. Grasinimas	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
10. Išpėjimas	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-
11. Įsakymas	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+
12. Komanda	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-
13. Liepimas	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14. Nurodymas	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15. Patvarkymas	-	+	-	-	-	+	-	-	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16. Perspėjimas	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-
17. Reikalavimas	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
18. Instrukcija	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
19. Kvietimas	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20. Leidimas	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
21. Pamokymas	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
22. Pasiūlymas	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
23. Patarimas	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
24. Raginimas	-	+	+	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
25. Rekomendacija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
26. Šūkis	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Lentelė Nr. 2

Kirčiuotų skiemenų santykinės tarimo trukmės dispersinė analizė

	Atkak. prašymas	Įkalbinėjimas	Maldavimas	Pageidavimas	Prašymas	Priekaištas	Šauksmas	Draudimas	Grasinimas	Išpėjimas	Įsakymas	Komanda	Liepimas	Nurodymas	Patvarkymas	Parspėjimas	Reikalavimas	Instrukcija	Kvietimas	Leidimas	Pamokymas	Pasiūlymas	Patarimas	Raginimas	Rekomendacija	Šūkis
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
1. Atkak. prašymas	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2. Įkalbinėjimas	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+	-
3. Maldavimas	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4. Pageidavimas	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	+	+	-
5. Prašymas	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
6. Priekaištas	+	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-
7. Šauksmas	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
8. Draudimas	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. Grasinimas	-	-	+	-	-	-	+	-	+	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	-
10. Išpėjimas	+	-	+	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-
11. Įsakymas	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12. Komanda	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13. Liepimas	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14. Nurodymas	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15. Patvarkymas	+	+	+	-	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16. Perspėjimas	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17. Reikalavimas	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
18. Instrukcija	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
19. Kvietimas	+	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20. Leidimas	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
21. Pamokymas	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
22. Pasiūlymas	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
23. Patarimas	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24. Raginimas	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25. Rekomendacija	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
26. Šūkis	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kirčiuotų skiemenų santykinė trukmė yra reikšminga 116 opozicijų, nors dispersinei binarinei analizei buvo pateiktos 325 intonacinės poros. Kirčiuotų skiemenų trukmė yra reikšminga atkaklų prašymą, maldavimą, įkalbinėjimą, prašymą, priekaištą, šauksmą priešpastatant kitokio charakterio porūšiams: įsakymui, komandai, liepimui, patarimui, pasiūlymui, leidimui, raginimui ir kt.

Binarinė dispersinė kirčiuotų skiemenų santykinės tarimo trukmės analizė parodė, kad ne visi skatinimo porūšiai reikšmingai skiriasi kirčiuotų skiemenų santykinė trukme (žr. lentelę Nr. 2).

Pokirtinių skiemenų santykinės trukmės skirtumas yra reikšmingas skatinamajai intonacijai 95 % tikimybe, bet nereikšmingas 99 % tikimybe. Tuo būdu eksperimento duomenys 95 % tikimybe rodo, kad pokirtinių skiemenų santykinė tarimo trukmė gali apibūdinti skatinimo charakterį. Rastos 48 opozicijos, kurių nariai reikšmingai skiriasi pokirtinių skiemenų santykinė trukme (žr. lentelę Nr. 3).

Pokirtinių skiemenų santykinė trukmė yra nereikšminga prašymui, atkakliam prašymui, įkalbinėjimui, pageidavimui, draudimui, įsakymui, komandai, liepimui, nurodymui, patvarkymui, instrukcijai, leidimui, patarimui, pasiūlymui, raginimui, šūkiui ir rekomendacijai, kai jie priešpastatomi. Šių skatinimo porūšių pokirtinių skiemenų santykinės tarimo trukmės nėra pagrindo laikyti reikšmingu požymiu.

Prieškirtinių skiemenų santykinės tarimo trukmės santykis su kirčiuotų skiemenų tarimo trukme, kaip rodo dispersinės analizės rezultatai, yra reikšmingas skatinamajai intonacijai. Šis santykis diferencijuoja 79 opozicijas, kurių pirmąjį narį sudaro daugiausia atkaklus prašymas, maldavimas, prašymas, šauksmas, o antrąjį narį – kitokio pobūdžio skatinimo porūšiai: įsakymas, liepimas, patvarkymas, nurodymas, perspėjimas, instrukcija ir kt. (žr. lentelę Nr.4).

Atkaklus prašymas, maldavimas, prašymas, šauksmas, turėdami nedidelį prieškirtinių skiemenų santykinės trukmės santykį su kirčiuotų skiemenų trukme, reikšmingai skiriasi nuo įspėjimo, įsakymo, liepimo, nurodymo, patvarkymo, perspėjimo, reikalavimo, instrukcijos, leidimo, raginimo ir rekomendacijos.

Pokirtinių skiemenų santykinės tarimo trukmės santykis su kirčiuotų skiemenų trukme nėra reikšmingas skatinamosios intonacijos požymis¹⁶. ($F_{A/Z} = 1,51 < F_{\alpha} 0,05^{50} = 1,54$). Skatinamąja intonacija pasakyti žodžiai turi pakankamai didelę pokirtinių ir kirčiuotų skiemenų santykinę tarimo trukmę.

Binarinės dispersinės analizės metu reikšmingų opozicijų rasta tik 41, jas sudaro keli skatinimo porūšiai: atkaklus prašymas, priekaištas ir įkalbinėjimas (kai jie priešpastatyti garsinimui, šauksmui, įspėjimui, nurodymui ir kt.).

¹⁶ Nedidelis skirtumas tarp $F_{A/Z}$ ir $F_{\alpha} 0,05^{50}$ dispersijų neleidžia griežtai teigti, kad šio santykio skirtumas skatinamajai intonacijai negali būti iš viso reikšmingas. Padidinus eksperimento narių skaičių, galimas daiktas, to požymio skirtumas išryškėtų griežčiau.

Lentelė Nr. 3

Pokirtinių skiemėnų santykinės tarimo trukmės dispersinė analizė

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
	Atkak. prašymas	Įkalbinėjimas	Maldavimas	Pageidavimas	Prašymas	Priekaištas	Šauksmas	Draudimas	Grasinimas	Įspėjimas	Įsakymas	Komanda	Liepimas	Nurodymas	Patvarkymas	Perspėjimas	Reikalavimas	Instrukcija	Kvietimas	Leidimas	Pamokymas	Pasiūlymas	Patarimas	Raginimas	Rekomendacija	Šūkis	
1. Atkak. prašymas	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Įkalbinėjimas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3. Maldavimas	+	-	+	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
4. Pageidavimas	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
5. Prašymas	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6. Priekaištas	-	-	+	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7. Šauksmas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+	-
8. Draudimas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. Grasinimas	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+
10. Įspėjimas	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
11. Įsakymas	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12. Komanda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13. Liepimas	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14. Nurodymas	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15. Patvarkymas	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16. Perspėjimas	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17. Reikalavimas	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-
18. Instrukcija	-	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
19. Kvietimas	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20. Leidimas	-	-	+	+	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
21. Pamokymas	-	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
22. Pasiūlymas	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
23. Patarimas	-	-	+	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24. Raginimas	-	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25. Rekomendacija	-	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
26. Šūkis	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Lentelė Nr. 4

Priešskirtinių skiemenų santykinės tarimo trukmės santykis su kirčiuotų skiemenų trukme

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
	Atkak. prašymas	Įkalbinėjimas	Maždavimas	Pageidavimas	Prašymas	Priekaištas	Šauksmas	Draudimas	Grasinimas	Įspėjimas	Įsakymas	Komanda	Liepimas	Nurodymas	Patvarkymas	Perspėjimas	Reikalavimas	Instrukcija	Kvietimas	Leidimas	Pamokymas	Pasiūlymas	Patarimas	Raginimas	Rekomendacija	Šūkis
1. Atkak. prašymas	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	-
2. Įkalbinėjimas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3. Maždavimas	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
4. Pageidavimas	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. Prašymas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-
6. Priekaištas	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7. Šauksmas	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	-
8. Draudimas	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
9. Grasinimas	+	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
10. Įspėjimas	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+
11. Įsakymas	+	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12. Komanda	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
13. Liepimas	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+
14. Nurodymas	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	+
15. Patvarkymas	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+
16. Perspėjimas	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+
17. Reikalavimas	+	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
18. Instrukcija	+	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+
19. Kvietimas	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20. Leidimas	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
21. Pamokymas	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
22. Pasiūlymas	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
23. Patarimas	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24. Raginimas	+	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25. Rekomendacija	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+
26. Šūkis	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-

Ekspериментu duomenys leidžia daryti išvadą, kad pokirtinių skiemenų santykinės tarimo trukmės santykis su kirčiuotų skiemenų trukme nėra reikšmingas skatinamajai intonacijai, šio santykio skirtumas nediferenciuoja daugelio skatinimo porūšių (žr. lentelę Nr. 5).

Pokirtinių skiemenų santykinės tarimo trukmės santykis su prieš-kirtinių skiemenų tarimo trukme yra nereikšmingas skatinamajai intonacijai ($F_{A/Z} = 1,0 < F_{\alpha} 0,05 = 1,54$). Binariškai priešpastatyti skatinimo porūšiai nesudaro reikšmingų opozicijų, išskyrus 16. Įkalbinėjimas, turėdamas šį santykį mažiausią (lyginant su kitais skatinimo porūšiais), reikšmingai skiriasi tik nuo kai kurių porūšių, turinčių didesnę pokirtinių skiemenų trukmę: atkaklaus prašymo, šauksmo, grasinimo, įspėjimo, rekomendacijos, pamokymo ir patarimo, o šauksmas šiuo požymiu reikšmingai skiriasi nuo atkaklaus prašymo, priekaišto, prašymo, įspėjimo, liepimo, nurodymo, instrukcijos ir patarimo (žr. lentelę Nr. 6).

Absoliutinė tarimo trukmė eksperimentinėje fonetikoje nelaikoma svarbiu intonacijos požymiu, nes ji priklauso nuo ekstralingvistinių faktorių¹⁷, didžiausias dėmesys skiriamas santykinei tarimo trukmei ir jos vidurkiams, kurie, kaip aiškėja iš dispersinės analizės, taip pat turi daug variacijų, priklausomų nuo įvairių atsitiktinių tarimo ypatybių.

Absoliutinė trukmė, kuri susideda iš kalbinio signalo visų skiemenų tarimo trukmės (milisekundėmis), buvo pateikta dispersinei analizei. Gauti rezultatai rodo, kad absoliutinė trukmė yra reikšmingas skatinamosios intonacijos požymis ($F_{A/Z} = 8,48 > F_{\alpha} 0,05 = 1,74$). Šis dispersijų santykis yra reikšmingas net 99 % tikimybe, todėl skatinimo absoliutinė trukmė turi būti nagrinėjama lygiagrečiai su santykyne trukme.

Įvairias skatinimo porūšių opozicijas, kurios nariai reikšmingai skiriasi absoliutinė trukme, padėjo nustatyti binarinė dispersinė analizė. Tokių opozicijų rasta 175. Absoliutinė trukme prašymas reikšmingai skiriasi beveik nuo visų į eksperimentą įtrauktų skatinimo porūšių, išskyrus įkalbinėjimą, maldavimą, prašymą, priekaištą, šauksmą, grasinimą, įspėjimą, perspėjimą ir reikalavimą (žr. lentelę Nr. 7).

Absoliutinė trukmė yra nereikšminga kai kuriems priešpastatytiems skatinimo porūšiams, kurie turi mažą trukmę, pvz., įsakymas, liepimas, komanda, nurodymas, patvarkymas, instrukcija, pasiūlymas, patarimas, raginimas, rekomendacija, šūkis, leidimas absoliutinė trukme skiriasi nereikšmingai, todėl iš šio požymio analizės negalima pasakyti, kad išvardytieji skatinimo porūšiai yra skirtingos intonacinės struktūros, nors auditoriai tai pripažino.

¹⁷ Lingvistikai svarbu ne absoliutinė tarimo trukmė, bet santykinė, žr.: М. Г. Кравченко, Соотношение длительности различных компонентов предложения и его роль в определении синтаксических и логических связей, „Вопросы фонетики, Уч. ЛГУ“, № 237, 40, Л., 1960, p. 103–122.

Lentelė Nr. 5

Pokirtinių skiemenų santykinės tarimo trukmės santykio su kirčiuotų skiemenų trukme dispersinė analizė

	Atkak. prašymas	Įkalbinėjimas	Maldavimas	Pažadavimas	Prašymas	Priekaištas	Šauksmas	Draudimas	Grasinimas	Išpėjimas	Isakymas	Komanda	Liepimas	Nurodymas	Patvarkymas	Perspėjimas	Reikalavimas	Instrukcija	Kvietimas	Leidimas	Pamokymas	Pasiūlymas	Patarimas	Raginimas	Rekomendacija	Šūkis
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
1. Atkak. prašymas	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	-	+	+	+	+	-
2. Įkalbinėjimas	-	-	-	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	+	-
3. Maldavimas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4. Pažadavimas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. Prašymas	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6. Priekaištas	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
7. Šauksmas	+	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-
8. Draudimas	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. Grasinimas	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-
10. Išpėjimas	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
11. Isakymas	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12. Komanda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13. Liepimas	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14. Nurodymas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15. Patvarkymas	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16. Perspėjimas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17. Reikalavimas	+	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-
18. Instrukcija	-	-	-	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
19. Kvietimas	+	+	+	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20. Leidimas	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+
21. Pamokymas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
22. Pasiūlymas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
23. Patarimas	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24. Raginimas	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25. Rekomendacija	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
26. Šūkis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Lentelė Nr. 6

Pokirtinių skiemų santykinės tarimo trukmės santykio su prieškirtinių skiemų trukmės dispersinė analizė

	Atkak. prašymas	Įkalbinėjimas	Maldavimas	Pageidavimas	Prašymas	Priekaištas	Šauksmas	Draudimas	Grasinimas	Išpėjimas	Įsakymas	Komanda	Liepimas	Nurodymas	Patvarkymas	Perspėjimas	Reikalavimas	Instrukcija	Kvietimas	Leidimas	Pamokymas	Pasiūlymas	Patarimas	Raginimas	Rekomendacija	Šūkis
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
1. Atkak. prašymas		+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Įkalbinėjimas	+		-	-	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
3. Maldavimas	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4. Pageidavimas	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. Prašymas	-	-	-	-		-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6. Priekaištas	-	-	-	-	-		+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7. Šauksmas	+	+	-	-	+	-		-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-
8. Draudimas	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. Grasinimas	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10. Išpėjimas	-	+	-	-	-	-	+	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11. Įsakymas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12. Komanda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13. Liepimas	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14. Nurodymas	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15. Patvarkymas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16. Perspėjimas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17. Reikalavimas	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-
18. Instrukcija	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-
19. Kvietimas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-
20. Leidimas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
21. Pamokymas	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-
22. Pasiūlymas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-
23. Patarimas	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-
24. Raginimas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-
25. Rekomendacija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-
26. Šūkis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

Lentelė Nr. 7

Absoliutinės tarimo trukmės dispersinė analizė

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
	Atkak. prašymas	Įkalbinėjimas	Maldavimas	Pageidavimas	Prašymas	Priekaištas	Šauksmas	Draudimas	Grasinimas	Įspėjimas	Įsakymas	Komanda	Liepimas	Nurodymas	Patvarkymas	Perspėjimas	Reikalavimas	Instrukcija	Kvietimas	Leidimas	Pamokymas	Pasiūlymas	Patarimas	Raginimas	Rekomendacija	Šūkis	
1. Atkak. prašymas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2. Įkalbinėjimas	-	+	+	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3. Maldavimas	-	+	-	+	-	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
4. Pageidavimas	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
5. Prašymas	-	-	+	-	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
6. Priekaištas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
7. Šauksmas	-	+	-	+	-	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
8. Draudimas	-	-	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
9. Grasinimas	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
10. Įspėjimas	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
11. Įsakymas	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12. Komanda	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13. Liepimas	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
14. Nurodymas	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15. Patvarkymas	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-
16. Perspėjimas	-	-	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	-
17. Reikalavimas	-	-	+	+	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	+	-	-	+	-	+	-	-	-	+	-	-	-
18. Instrukcija	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-
19. Kvietimas	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
20. Leidimas	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-
21. Pamokymas	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-
22. Pasiūlymas	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-
23. Patarimas	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-
24. Raginimas	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
25. Rekomendacija	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-
26. Šūkis	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-

Atlikus skatinimo tarimo trukmės dispersinę analizę, paaiškėjo, kad skatinamajai intonacijai yra reikšmingi šie tarimo trukmės požymiai:

1. Santykinė prieškirtinių skiemenų trukmė

$$(F_{A/Z} = 2,79 > F_{\alpha} 0,05 = 1,49).$$

2. Santykinė kirčiuotų skiemenų trukmė

$$(F_{A/Z} = 6,57 > F_{\alpha} 0,05 = 1,52).$$

3. Santykinė pokirtinių skiemenų trukmė

$$(F_{A/Z} = 1,80 > F_{\alpha} 0,05 = 1,54).$$

4. Prieškirtinių skiemenų santykinės tarimo trukmės santykis su kirčiuotų skiemenų tarimo trukme

$$(F_{A/Z} = 1,95 > F_{\alpha} 0,05 = 1,52).$$

5. Absoliutinė skiemenų sudaromųjų garsų tarimo trukmė

$$(F_{A/Z} = 8,48 > F_{\alpha} 0,05 = 1,74).$$

Remiantis dispersinės analizės duomenimis, nėra pagrindo 95 % tikimybe teigti, kad skatinamajai intonacijai yra reikšmingi šie tarimo trukmės požymiai:

1. Pokirtinių skiemenų santykinės tarimo trukmės santykis su kirčiuotų skiemenų tarimo trukme

$$(F_{A/Z} = 1,51 < F_{\alpha} 0,05 = 1,54).$$

2. Pokirtinių skiemenų santykinės tarimo trukmės santykis su prieškirtinių skiemenų tarimo trukme

$$(F_{A/Z} = 1,07 < F_{\alpha} 0,05 = 1,54).$$

Didesnė dalis reikšmingų, arba relevantinių, skatinimo tarimo trukmės požymių leidžia atmesti anksčiau suformuluotą hipotezę, kad tarimo trukmė yra nereikšminga intonacijai. Eksperimento duomenys paneigė 95 % tikimybe iškelto pirmąją hipotezę – tarimo trukmė yra aiškiai reikšminga skatinamajai intonacijai, ji suteikia informaciją apie skatinimo pobūdį, diferencijuoja jo reikšmes, rodo santykius tarp kalbančiojo ir pašnekovo.

Skatinamajai intonacijai yra reikšminga tiek prieškirtinių, tiek kirčiuotų ir pokirtinių skiemenų trukmė. Skatinamosios intonacijos charakteris gali išryškėti ne tik iš kirčiuotų skiemenų trukmės, bet ir iš prieškirtinių, ir pokirtinių. Skatinamosios intonacijos pobūdį arba jos kai kurias reikšmes gali perduoti visų skiemenų trukmė. Eksperimento duomenys leidžia atmesti ir antrąją hipotezę. Tarimo trukmė atspindi realiai egzistuojančių kai kurių skatinimo porūšių skirtumą, rodo, kad jie turi skirtingą intonacinę struktūrą. Visi skiemenys gali perduoti supersegmentinio valdymo komandą, arba frazės intonaciją. Visų skiemenų trukmė

yra reikšminga skatinamajai intonacijai.

Dispersinės analizės būdu nustatyta, kokius skatinimo porūšius diferencijuoja prieškirminių, kirčiuotų ir pokirtinių skiemenų trukmė, išaiškintos opozicijos, kurių nariai reikšmingai skiriasi savo trukme. Surasti ir tokie skatinimo porūšiai, kurie trukme skiriasi nereikšmingai, t. y. eksperimento duomenys nerodo jų reikšmingo tarimo trukmės skirtumo.

Binarinės dispersinės analizės duomenys, kurie remiasi visų skiemenų tarimo trukme ir jų santykiais, leidžia skatinimo porūšius suskirstyti į dvi grupes:

1. Pirmajai grupei priklauso tokie skatinimo porūšiai, kuriuos gali diferencijuoti trukmė arba atskirų skiemenų trukmės santykiai, kitaip tariant, pirmosios grupės skatinimo porūšiai sudaro opozicijas, arba reikšmingas intonacines poras. Tokių opozicijų vienas narys turi didelę tarimo trukmę, o kitą narį charakterizuoja maža trukmė. Reikšmingai trukme besiskiriančias opozicijas iš vienos pusės sudaro maldavimas, šauksmas, prašymas, atkaklus prašymas, grasinimas, draudimas, įkalbinėjimas, priekaištas, o kitas jų narys yra įsakymas, komanda, liepimas, nurodymas, patvarkymas, instrukcija, leidimas, patarimas, pamokymas, rekomendacija ir kt.

Komunikacijos požiūriu reikšmingas tarimo trukme besiskiriančias opozicijas sudaro tokie skatinimo porūšiai, kurie rodo kalbančiojo didelį asmeninį suinteresuotumą skatinamuoju veiksniu (maldavimas, šauksmas, grasinimas, prašymas, atkaklus prašymas ir kt.) ir tie skatinimo porūšiai, kurie neperteikia asmeninio kalbančiojo suinteresuotumo, kad pašnekovas atliktų skatinamąjį veiksnią (įsakymas, nurodymas, patvarkymas, komanda, patarimas, pasiūlymas ir kt.). Reikšmingų opozicijų nariai skiriasi įvairiais trukmės požymiais. Tuo būdu tarimo trukmė priklauso prie reikšmingų skatinamosios intonacijos požymių. Kalbančiojo santykis su skatinamojo veiksmo realizacija perduodamas trukmės požymiais¹⁸.

2. Antrąją grupę sudaro skatinimo porūšiai, kurie, remiantis binarinės dispersinės analizės rezultatais, negali sudaryti reikšmingų opozicijų. Jų nariai nereikšmingai skiriasi tarimo trukmės požymiais, t. y. tarimo trukmė neturi įtakos tų skatinimo porūšių diferenciacijai. Skatinimo porūšių opozicija neutralizuojasi, kai tarimo trukmės požymiais prašymas, įkalbinėjimas, atkaklus prašymas, pageidavimas, priekaištas, grasinimas, draudimas, išpėjimas vieni kitiems priešpastomi. Tie skatinimo porūšiai parodo kalbančiojo asmeninį suinteresuotumą, kad būtų atliktas skatinamasis veiksmas, turėdami didelę santykinę ir absoliutinę tarimo trukmę.

Antrajai grupei priklauso dar ir tokie skatinimo porūšiai, kurie nerodo kalbančiojo asmeninio suinteresuotumo skatinamuoju veiksniu ir nesudaro opozicijos, kai jie

¹⁸ С. Элиёшюте, О выражении одного из условий общения в интонации речевых побуждений, „Eksperimentinės fonetikos ir kalbos psichologijos koliokviumo medžiaga“, sąs. III, V., 1968, p. 21–29.

būna priešpastatyti: komanda, liepimas, patvarkymas, nurodymas, pamokymas, patarimas, raginimas, pasiūlymas, leidimas, rekomendacija, kvietimas ir kt. tarpusavyje nesudaro reikšmingos opozicijos, jų opozicija išryškėja tik priešpastačius didelį asmeninį kalbančiojo suinteresuotumą perduodantiems skatinimo porūšiams.

Ekspерimento duomenys leidžia daryti šias išvadas:

1. Skatinimo trukmė priklauso reikšmingiems intonacijos požymiams, ji suteikia informaciją apie skatinimo charakterį, perteikia kalbančiojo asmeninio suinteresuotumo skatinamuoju veiksmu tam tikrą laipsnį. Skatinimo trukmė negali būti pašalinta iš tyrinėtinių intonacijos požymių.

2. Remiantis vieno faktoriaus dispersinės analizės rezultatais, 95 % tikimybe nustatyta, kad skatinamajai intonacijai yra reikšmingi šie tarimo trukmės požymiai: prieškirtinių, kirčiuotų ir pokirtinių skiemenų santykinė trukmė, prieškirtinių skiemenų santykinės trukmės santykis su kirčiuotų skiemenų trukme, absoliutinė trukmė, kurią sudaro viso kalbinio signalo skiemens sudaromųjų garsų trukmė.

3. Dispersinės analizės rezultatai leidžia daryti išvadą, kad skatinamajai intonacijai yra nereikšmingi šie trukmės požymiai: pokirtinių skiemenų santykinės trukmės santykis su kirčiuotų skiemenų tarimo trukme ir pokirtinių skiemenų santykinės tarimo trukmės santykis su prieškirtinių skiemenų tarimo trukme.

4. Skatinamosios intonacijos reikšmės, kaip rodo binarinės dispersinės analizės rezultatai, gali išryškėti iš opozicijų, kurias sudaro visų skiemenų tarimo trukmės požymiai. Reikšmingas opozicijas sudaro ne visi skatinimo porūšiai, bet tik tie, kurie priešpastatomi didele ir maža trukme, rodančia tam tikrą kalbančiojo asmeninio suinteresuotumo laipsnį. Vienus skatinimo porūšius labiau diferencijuoja prieškirtinių ir pokirtinių skiemenų santykinė tarimo trukmė, o kitus – kirčiuotų.

ДЛИТЕЛЬНОСТЬ ПРОИЗНЕСЕНИЯ ПОБУЖДЕНИЯ

Резюме

Результаты проведенного эксперимента позволили сделать следующие выводы:

1. Длительность произнесения в литовском литературном языке принадлежит к релевантным параметрам побудительной интонации. Более значимы следующие параметры длительности: относительная длительность предударных, ударных, заударных слогаобразующих звуков, отношение длительности предударных и ударных слогов и абсолютная длительность всех слогаобразующих звуков данного речевого сигнала. По данным дисперсионного анализа, нет основания считать значимыми два признака длительности произнесения: отношение длительности ударных и заударных слогов, отношение длительности предударных и заударных слогов.

2. Длительность произнесения дифференцирует некоторые подвиды побуждения, т. е. два противопоставленные подвиды побуждения значимо различаются по разным признакам длительности. Бинарный дисперсионный анализ подвидов побуждения показал, что

некоторые подвиды побуждения по длительности произнесения составляют значимые оппозиции, две интонации могут считаться выборками из разных генеральных множеств. Члены таких оппозиций указывают большую и меньшую степень личной заинтересованности говорящего к побуждению.

Оппозиции по длительности нейтрализуются, когда оба члена показывают большую личную заинтересованность говорящего к побуждению или оба члена не указывают на личную заинтересованность к побуждению.